

<p>ULUSLARARASI DİL, EDEBİYAT VE KÜLTÜR ARAŞTIRMALARI DERGİSİ</p> <p>INTERNATIONAL JOURNAL OF LANGUAGE, LITERATURE AND CULTURE RESEARCHES</p> <p>МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ, ЛИТЕРАТУРОВЕДЧЕСКИХ И КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ</p>	<p>Cilt: 3, Sayı: 2, 2020</p> <p>Vol: 3, Issue: 2, 2020</p> <p>Sayfa – Page: 119-132</p> <p>E-ISSN: 2667-4262</p>
---	---

MEVLÂNÂ'NIN ŞİİRLERİNDE BİR İLETİŞİM YÖNTEMİ OLARAK SESSİZLİK

SILENCE AS A COMMUNICATION METHOD IN THE POETRY OF MAWLANA

Pouneh ABDOLLAHIFARD* & Funda TÜRK BEN AYDIN**

MAKALE BİLGİSİ	ÖZET
<p>✉ Geliş: 26.05.2020</p> <p>✓ Kabul: 14.10.2020</p>	<p>Tasavvufî gelenekte şair kimliğiyle de bilinen Mevlânâ Celaledîn Rûmî'nin şiirleri, didaktik unsurları da içinde barındıran oldukça geniş bir muhtevaya sahiptir. Tasavvuf dünyasına ait edebî eserlerde çoğunlukla eğitim ve öğretimi amaçlayan öğüt içerikli hikâyeler bulunmaktadır. Sözlü iletişim aracı olarak kullanılan bu hikâyelerin yanı sıra kimi zaman sessizlik ve duraklamalar da bir iletişim ve eğitim aracı olarak eserlerde kullanılmaktadır. Çok yönlü bir şair olan ve eğitmen kimliğiyle de bilinen Mevlânâ, kaleme aldığı eserlerinde çoğunlukla ahlâkî ve tasavvufî öğretilere yer vermiştir. Eserlerinde yer verdiği pek çok önemli hasletten biri de sessizliktir. Çünkü ona göre sessizlik, söz ve sözlü iletişimden çok daha değerlidir. Şair, sessizliği etkili bir iletişim aracı olarak görmektedir. Mevlânâ'nın şiirinde bir iletişim biçimi olarak sessizlik, söz ile aktarılması mümkün olmayan ve tarif edilemeyen anlamı ifade etme yöntemi olarak kullanılmaktadır. Bu tür sessizlik biçimi sözcüklerden daha fazla anlam ifade eden, daha etkili ve daha derin bir ifade biçimidir. Bu çalışmada Mevlânâ'nın eserlerinde sıklıkla başvurduğu iletişimsel sessizlik, beyit örnekleriyle açıklanmaya çalışılacaktır.</p>
<p>Anahtar Kelimeler:</p> <p>Mevlânâ, Şiir, İletişim, Sessizlik, Didaktik Şiir.</p>	
<p>Araştırma Makalesi</p>	

ARTICLE INFO	ABSTRACT
<p>✉ Received: 26.05.2020</p> <p>✓ Accepted: 14.10.2020</p>	<p>Sufi literature has a wide content that includes didactic elements. Such literary works contain tales with counsel content aimed at education and training. In addition to these stories, which are used as oral communication tools, sometimes silence and pauses are used in literary works as a communication and educational tool. Mawlana, who is a versatile poet and also known as an instructor, has mostly included moral and mystical teachings in his works. Silence is one of the many important attributes in his works. Because, according to him, silence is much more valuable than verbal and verbal communication. The poet sees silence as an effective means of communication. In the poem of Mawlana, silence is used as a form of communication as a method of expressing meaning that cannot be conveyed by words and cannot be described. This form of silence is a more effective and deeper form of expression that makes more sense than words. In this study, the communicative silence that Mawlana frequently uses in his works will be explained with examples of couplets.</p>
<p>Keywords:</p> <p>Mawlana, Poetry, Communication, Silence, Didactic Poetry.</p>	
<p>Research Article</p>	

* Sorumlu Yazar (Corresponding Author), Dr. Öğr. Üyesi, Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Erzurum / Türkiye, E-mail: abdollahi.fard@erzurum.edu.tr.

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4928-2155>.

** Arş. Gör. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü, Mardin / Türkiye, E-mail: funda-turkben@hotmail.com.

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-6488-9548>.

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz / To cite this article (APA):

Abdollahifard, Pouneh-Türkben Aydın, Funda (2020). "Mevlânâ'nın Şiirlerinde Bir İletişim Yöntemi Olarak Sessizlik".

Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi (UDEKAD), 3 (2): 119-132. DOI: <https://doi.org/10.37999/udekad.742862>.

Extended Abstract

A person firstly needs education in order to acquire the knowledge and skills necessary for his life. The most basic requirement of education is the communication established between the educator and the educated. This communication method, which is highly regarded in Sufism education, has taken on different forms especially in subjects such as moral education.

In Sufism education, there is an important relationship between the sage, who is also known as guide, saint and sheikh, and the teacher (an educator in modern language), and the pilgrim (disciple) who wants to reach God by being purified from his own desires, that is, who is trainee in the modern language.

Almost all of the actions of the guide are seen as an aim for the disciple, and even the smallest detail of his life is perceived as a moral lesson for the disciple. Therefore, it can be said that education in Sufism is based on the union between the disciple and the guide. In the tradition, the guide conveys the bases and rules of Sufism to his disciples, primarily through his own actions and discourses. Therefore, all kinds of verbal and non-verbal communication with all the bases are important in this communication process between the trainer and the trainee.

The trainer (the guide) aims to leave a deeper impression on the collocutor, sometimes by telling stories, by using body language, by being silent or pausing during the stories. Mawlana Jalal-ud-Din Rumi (d. 672/1273) is one of the mystics who frequently use these methods and highlight them in their works. The communicative silence, the reasons of silence and his position in Sufism education have an important place in the stories that he tells for ethics and moral education by the Sufi poet Mawlana, who has an important place in Sufi tradition. This communicative silence, which the poet frequently emphasizes on, will be explained with sample couplets with reference to the poet's works. In this direction, it is necessary to focus primarily on the concepts of communication, silence, communicative silence and to draw attention to the role of silence in Sufism literature.

When considered from historical frame, the concept of communication has been defined in many ways. Communication, in its simplest form, can be defined as the action taken to convey a message from one person to another or to a large audience, in written, verbal or behavioral terms. The most basic function of communication is being a mean of establishing relationships among people. Therefore, communication, which makes it possible for a person be in constant interaction with other people as a social being, has both an individual and a social function. In this communication process, sometimes being quiet and being silent are as valuable as words and it covers a large part of communication.

The concept of silence can be expressed as "unsaid or unspoken". In real term of silence can also be thought of as a word that does not exist in the text but has meaning. This hidden word can only be reached by starting from the meaning. This non-existent element becomes meaningful only if it affects its collocutor during the conversation. The reader tries to fill in the gaps in his own mind and shape it with his own perception in order to understand the meaning of some speech.

Silence is one of the concepts that Mawlana, as a successful Sufi teacher, attaches great importance to in his moral and Sufi teachings. He used this concept in different ways such as verb, adjective, infinitive, noun, imperative. These concepts are sometimes used by reflecting the transmitter, the message, the communication channel. In all of these roles, silence has always been used to make communication more emphasis and more effective, with pauses during poetry, or with the command to remain silent, or with sentences expressing the superiority of silence, it has been seen as a tool for the best formation of the communication process. This method of communication sometimes reminds of the communication between the poet and the collocutor, sometimes between the master and the disciple, sometimes between God and the servant, and sometimes between the lover and the mashuk. However, in all these processes, Mawlana describes, he believes that silence in his poems and silence in the communication process undertake the task of healing and enhancement. Especially in the journey of Sufism, the factor Mawlana sees as the most important network of communication between the righteous and the truth is to remain silent. According to his opinion, silence is the most important factor that can open the channels in the cleanest way in this communication process, which serves to convey the message in the most concise and without deformation, transmits and prepares the transmitted for this process.

Giriş

İnsan, yaşamı için gerekli olan bilgi ve beceriyi elde etmede öncelikle eğitime ihtiyaç duyar. Eğitimin en temel gereği ise eğiten ve eğitilen arasında kurulan iletişimdir. Tasavvuf eğitiminde de çokça önemsenen bu iletişim yöntemi, özellikle ahlak eğitimi gibi konularda, farklı şekillere bürünmüştür. Tasavvuf eğitiminde müşid, velî ve şeyh olarak da bilinen pîr yani modern dilde öğretici konumundaki eğitmen ile nefsi arzularından arınarak Allah'a ulaşmak isteyen sâlik (mürîd), yani modern dilde eğitilen arasındaki ilişki önemlidir. Müşid'in neredeyse tüm eylemleri mürîd için bir gaye olarak görülmekte ve onun yaşamının en ince ayrıntısı bile mürîd için bir ahlak dersi olarak algılanmaktadır. Dolayısıyla denilebilir ki tasavvufta eğitim, büyük ölçüde mürîd ile müşid arasındaki birlikteliğe dayanır. Gelenekte müşid, mürîtlere tasavvufun kaide ve kurallarını öncelikle kendi eylemleri ve söylemleriyle onlara örnek olacak şekilde aktarır. Bu yüzden eğitmen ve eğitilen arasındaki bu iletişim sürecinde tüm detaylarıyla her türlü sözlü ve sözsüz iletişim önem taşımaktadır.

Eğitmen (müşid) bazen hikâyeler anlatarak, bazen beden dilini kullanarak bazen ise susarak veyahut hikâyeler esnasında duraklayarak muhatabında daha derin etkiler bırakmayı amaçlar. Bahsedilen bu yöntemleri sıkça kullanan ve bunları eserlerinde ön plana çıkaran mutasavvıfların başında Mevlânâ Celâleddin Rûmî (ö. 672/1273) gelmektedir. Tasavvuf geleneğinde önemli bir yer edinen sûfi şair Mevlânâ'nın eserlerinde etik ve ahlak eğitimi amacıyla anlattığı hikâyelerin içine yerleştirdiği iletişimsel sessizlik, suskunluğun sebepleri ve tasavvuf eğitimindeki konumu önemli bir yer tutmaktadır. Şairin eserlerinden hareketle sıklıkla üzerinde durduğu bu iletişimsel sessizlik, örnek beyitlerle açıklanmaya çalışılacaktır. Bu doğrultuda öncelikle iletişim, sessizlik, iletişimsel sessizlik kavramları üzerinde durmak ve tasavvuf edebiyatında sessizliğin rolüne dikkat çekmek gerekir.

1. İletişim

Tarihi seyri içinde ele alındığında iletişim kavramının çok çeşitli şekillerde tanımlanmış olduğu görülmektedir. İletişim, en basit haliyle yazılı, sözlü veya davranışsal olarak bir kişiden bir başka kişiye veya geniş bir kitleye mesaj aktarmak amacıyla yapılan eylem olarak tanımlanabilir (Mu'ın 1956: 13). Bu mesaj aktarımı yalnızca bir bilgilendirme olabileceği gibi karşı tarafta etki bırakma amacı da güdebilir (Kaya 1985: 1).

İletişimin en temel işlevi, insanlar arasında ilişki kurma aracı olmasıdır. Dolayısıyla sosyal bir varlık olan insanın yaşadığı toplum içerisinde diğer insanlarla devamlı bir etkileşim halinde olmasını mümkün kılan iletişimin hem bireysel hem de toplumsal bir fonksiyonu vardır. Bu iletişim sürecinde kimi zaman susmak ve sessiz kalmak da söz kadar değer taşır ve iletişimin büyük bir bölümünü kapsar.

Dil felsefesinin önemli filozoflarından biri olan Ludwig Wittgenstein, *Tractatus*'un özetinde şunu söyler: “Üzerinde konuşulamayan konusunda susulmalı.” Çünkü söylenmesi mümkün olan zaten söylenebilir, üzerine konuşulamayan hakkında ise en doğrusu susmaktır (Wittgenstein 2018: 11).

Benzer şekilde Heidegger, susmanın ve sessiz kalmanın konuşma ve dinleme eylemiyle birlikte varoluşsal bir olanak olmasından bahseder. Konuşan bir varlık olan insan, aynı zamanda

susabilen, sessiz kalabilen ve bu sessiz kalışla kendisine özgürlük yolunu açmayı mümkün kılan da bir varlıktır. Heidegger'in teorisinde dilin sınırlarını zorlama eğilimiyle birlikte dile getirilemez olanın sonucu olarak insanı zorunlu bir sessizliğe götüren içsel bir deneyim olanağı da sağlar (Heidegger 1993: 164).

Dilbilimci Roman Jakobson'a kadar iletişim dünyasında, verici, alıcı ve mesajdan oluşan üç unsur önem taşımaktaydı. Jakobson, bu düşünceyi değiştirmeye çalışan ilk kişi olmuştur. Ona göre iletişimde alıcı ve mesaj yeterli olmayıp başka faktörlere de ihtiyaç duyulmaktadır. Jakobson'un teorisine göre iletişimde anlamın keşfedilmesi ve kitle iletişim hedeflerinin yerine getirilmesinde altı faktör önem arz etmektedir. Bu altı faktör: verici, alıcı, nesne, mesaj, kanal ve koddur. İletişim esnasında bunlardan hangisine vurgu yapılırsa farklı bir iletişim türü şekillenir ve vurgu yapılan unsur diğer unsurlara karşı galip gelir (Jakobson 1967: 79). Bu tanıma göre iletişimde sessizlik, bu faktörlerden bazen mesajı bazen de kodları karşılamaktadır.

2. Sessizlik

Sessizlik kavramı “söylenmeyen ya da söylenemeyen” olarak ifade edilebilir. Gerçek anlamda sessizlik, metinde bulunmayan ama anlam taşıyan sözcük olarak da düşünülebilir. Bu saklı söze ancak manadan yola çıkarak ulaşılabilir. Var olmayan bu unsur eğer konuşma esnasında muhatabını etkilerse ancak o zaman anlam kazanır. Okuyucu bazı konuşmaların manasını anlamak için boşlukları kendi zihninde doldurmaya ve kendi algısıyla şekillendirmeye çalışır (Eagleton 1949: 105).

Dil dediğimiz sistem kendi mesajının bir parçasını sözlü iletişim aracılığıyla başka bir parçasını ise sessizlik aracılığıyla aktarır, dolayısıyla sessizlik dilin bir parçası sayılır ve mesaj aktarımında söz kadar önemli bir yere sahiptir. Michael Ephratt, “The Functions of Silence” adlı makalesinde sessizliği söz kadar değerli saymaktadır ve söze yüklediği rollerin hepsini sessizliğe de yüklemektedir. Ona göre, sessizlik sözün yüklendiği bütün görevleri yerine getirebilir ve sözün bir parçasıdır denilebilir (Ephratt 2008: 1911).

Genelde hem konuşmacının hem yazarın, anlattığı konu esnasında duraklamalar olur. Böyle durumlarda okuyucu, algısını oluşturmak için ön bilgilerini metne sokarak metni tamamlar (Eagleton 1949: 106). Edebi metinlerin neredeyse hepsinin içinde boşluklar bulunmaktadır. Bu boşluklar okuyucu tarafından metindeki anlamlar kullanılarak veya okuyucunun önyargıları aracılığıyla hatta bazen yazarın kastettiği şeyin tam zıt anlamıyla doldurulabilir (Sehbâ 1972: 49). Bu gibi durumlarda okuyucunun sorumluluğu artmakta ve okuyucu daha dikkatli ve daha odaklanmış bir şekilde metni tahlil edip incelemek durumunda kalmaktadır. Muhatap ancak bu şekilde metnin alt katmanlarına ulaşabilir; sözün ve konuşmanın altında gizlenen manaya erişebilir (Sehbâ 1972: 45). Bu yüzden, okuyucunun ön bilgileri ve önyargıları metnin boşluklarını doldurmak için gerekli ve önemli bir yere sahiptir. Bu da metinde yer alan sessizlikler ve boşluklar vasıtasıyla ortaya çıkmaktadır (Sûcûdî-Sâdıkî 1969: 70).

İletişim araştırmalarında ileti sürecinde eğer sessizlik ön plana çıkarsa ve konuşmadaki kelimeler arka plana geçerse, sessizliğin rolü daha da önem kazanmaktadır. Başka bir deyişle ön yargılar ve bilinçaltı mesajlar sessizlik için zemin hazırlarlar. Batı ve Doğu literatürlerinde

iletişimsel sessizlik hakkında farklı çalışmalar bulunmaktadır ve bu alanın edebiyat ve belagat ile ilgisi teorik olarak çokça işlenmiştir.

2.1. Tasavvufta Sessizlik

Nefsî arzularından arınarak Hakk'a ulaşma yolu olan tasavvuf, insanın iç âlemine yaptığı bir yolculuktur. Bu yolculukta ilk şart sessizliktir çünkü iç âlem denilen dünya ruhun dünyasıdır. Bâtın olarak ifade edilen ve sessizliğin dünyası olan bu iç dünyada cüz'î akıl yoktur, enaniyet denilen egonun hiçbir türü yoktur. Dolayısıyla denilebilir ki tasavvuf, sesler üzerine değil, sessizlik üzerine kurulmuştur. Karmaşık bir yol olan tasavvuf yolculuğunda ilerlemek için yeterli eğitime sahip olmak gerekir ve bu eğitim sürecinde kullanılan farklı iletişim yöntemleri mevcuttur. Sessizlik de bu yöntemlerden biridir. Tasavvuf edebiyatında sessizlik farklı görevler ve roller taşımaktadır. Bu rolleri, edebî eserleri ve şiirleri ele aldığımızda incelemek mümkündür. Çalışmada şiirlerini örnek olarak ele aldığımız, edebiyat ve tasavvuf dünyasında eğitici kimliğiyle de tanınan Mevlânâ'nın eserlerine bakıldığında da iç içe geçmiş, evrensel nitelik taşıyan öykü ve masalların yer aldığı görülmektedir. Bu eserlerde, sessizlik üzerinde çokça söz söylenmiştir. Hatta şairin şiirlerine bakıldığında sessizliğin değeri söz ve sözlü iletişimden çok daha önemli görülmektedir. Mahlası خاموش/Hâmûş olan Mevlânâ, sessizliği etkili bir iletişim aracı olarak tanımlamaktadır. Ona göre sessizlik, anlam derinliği bakımından sözün üstünde yer alır. (Balcı 2018: 102) Şairin bu düşüncesini destekler nitelikteki şu beyit önemlidir:

چون حقیقت نهفته در خمشیست ترک گفت مجاز باید کرد

Madem hakikat sessizlikte saklıdır; sözü bırakıp kısa konuşmak gerekir (Mevlânâ Divân-ı Kebîr, Gazel: 970, Beyit: 12).

Mevlânâ'ya göre hakikat, sessizlikte ve sükûtun gizli sokaklarında saklıdır. Hatta şair başka bir beyitte, aşkın bile sessizlikte gizli olduğundan bahseder:

گرچه تفسیر زبان روشنگر است لیک عشق بی زبان روشنتر است

Dil her ne kadar açıklayıcı olsa da sessiz ve sözsüz aşk daha şeffaf, daha temizdir

(Mevlânâ Mesnevi-yi Manevî, C.1, Beyit: 13).

Mevlânâ'nın gazellerinde ve Mesnevî'de kullanılan kelimeler farklı rollere sahiptir. Çok çeşitli anlamlar taşıyan bu kelimelerden birisi de sessizlik ve onunla eş anlamlı olan kelimelerdir. Mevlânâ'nın bütün eserlerinde bu kelime ile ilgi farklı yüklemeler, emir kipleri, sıfatlar ve zarflar bulmak mümkündür. Sûfî ve şair kimliğiyle tanınan Mevlânâ, bu sessizlik anlamına gelen kelimeleri sınırsız bir şekilde kullanıp, kullandığı her beytinde sessizliğe daha farklı anlamlar yüklemiştir.

چند صفت می‌کنیش چونک ننگجد به صفت بس کن تا من بروم بر سر شور و شر خود

Ne zamana kadar onu sıfatlarla açıklamaya çalışacaksın; çünkü o vasıflandırmakla sınırlandırılmaz; sus, ben kendi heyecanlarımın peşinden gideyim (Mevlânâ Divân-i Kebîr, Gazel: 543, Beyit: 13).

Mevlânâ gibi heyecanlı bir şair ve derin bir sufi, sessizliğe o kadar çok anlam yüklemiştir ki hepsini ele almak kapsamlı bir çalışma gerektirmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada Mevlânâ'nın manzum eserlerinden örnek beyitler alınarak onun sessizlik hakkındaki düşünceleri üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Bu beyitler çalışılırken sessizliğe yüklenen duygusal anlamlar göz önünde bulundurularak sessizliğin hangi manalarda kullanıldığı irdelenmiş ve iletişim sürecindeki görevi üzerinde durulmuştur.

2.2. Sessizliğin duygusal rolü

Mesnevî'de ve *Divân-i Kebîr*'de kullanılan anlamlardan ilki sessizliğin duygusal rolüdür. Duygusal rolde mesajın yönü söyleyene ve vericiye yönelmiştir. Yani duygusal rolün odak noktasında söyleyen yani gönderen bulunmaktadır. Böylece gönderen kendi duygusunu, muhatabına aktarır. Bu rolde dilin duygu aktarımında derin bir etkisi vardır (Safevî 1961: 31). Bu durumda sözlü iletişimin özneye yani söyleyene dayalı olduğu söylenebilir. Böylece öznenin ve söyleyenin hedefi kendi duygularını ve hislerini ifade etmektir. Mevlânâ'nın şiirinde de sessizliğin duygusal yönünü hissettirdiği farklı duyguları yansıtan beyitlere rastlamak mümkündür. Bu rol kendi içinde farklı türlere ayrılmaktadır.

2.2.1. Kıskançlık ve Hayranlıktan Kaynaklanan Sessizlik

خمش کردم که غیرت بر دهانم لگامست و لگامست و لگامست

Susmuşum çünkü kıskançlık, ağızıma bağlanmış yular gibidir, yular gibidir, yular gibidir (Mevlânâ Divân-i Kebîr, Gazel: 356, Beyit: 14).

Mevlânâ, yukarıda geçen beyitte tasavvufun bir aşaması olan kıskançlık yani sevgilinin sadece kendisine ait olma arzusundan bahsetmektedir. Öyle bir aşamadan sonra salık (kul), kıskançlıktan dolayı sevgili (Allah) hakkında bilgi vermek istemez. Çünkü sevgili o kadar güzeldir ki salık, onun güzelliği faş olmasın diye susmayı tercih eder.

بیستی دو بماند اما بردند مرا جانا جای که جهان آن جا بس مختصرم آمد

Yazılmamış birkaç beyit kaldı (susmak zorunda kaldım) fakat beni öyle bir yere götürdüler ki ey sevgili; öyle bir yer ki orada dünya bana çok küçük geldi (Mevlânâ Divân-i Kebîr, Gazel: 633, Beyit: 13).

بیخودم و مست و پراکنده مغز و نه نکو گویم افسانه را

Kendimi kaybetmişim, sarhoşum ve fikrim dağıntık (bu yüzden susmuşum); yoksa ben efsane söylemeyi çok iyi bilirim (Mevlânâ Divân-i Kebîr, Gazel: 259, Beyit: 9).

خامش کن و خامش کن زیرا که ز امر کن آن سکتته حیرانی بر گفت مزید آمد

Sus ve sus zira “kun fe yekun” yani ol emrinin getirdiği hayranlıktan kaynaklanan sessizlik, konuşmaktan daha üstündür (Mevlânâ Divân-i Kebîr, Gazel: 631, Beyit: 8).

Mevlânâ yukarıda geçen beyitlerde Allah’ın azameti karşısında hissettiği hayret ve şaşkınlık duygusunun susma ve sessiz kalma sebebi olduğunu muhatabıyla paylaşmaya çalışarak tasavvufta bu aşamanın sözün bittiği yer olduğunu ifade etmektedir.

2.2.2. Yalnızlıktan Kaynaklanan Sessizlik

بالب دمساز خود گر جفتمی همچو نی من گفتنیها گفتمی

Kendi dostumun dudağıyla birleşirsem; ben de ney gibi çok şeyler söylerim (Mevlânâ Mesnevi-yi Manevî, C.1, Beyit: 27).

Bu beyitte Mevlânâ, yalnızlığı ve etrafında kimsenin onu anlamadığını bir susma sebebi olarak ifade etmektedir. Çünkü tasavvufta insanın gerçek sevgiliden (Allah) ayrı düştüğü için susarak acı çektiğinden bahsedilir.

2.2.3. Teslimiyet ve Saygıdan Kaynaklanan Sessizlik

ای که میان جان من تلقین شعرم می کنی گر تن ز من خامش کنم ترسم که فرمان بشکنم

Ey benim canımın içinde bana şiir ilhamı verelim; konuşmak istediğimde hemen susuyorum. Çünkü eğer konuşmaya başlarsam, isyan etmekten korkarım (Mevlânâ Divân-i Kebîr, Gazel: 1375, Beyit: 16).

گر مجال گفت بودی گفتنیها گفتمی تا که ارواح و ملایک ز آسمان تحسین کنند

Eğer konuşma mecalim olsaydı, söyleyecek çok sözüm olurdu; öyle sözler ki ruhlar ve melekler bana gökyüzünden övgü yağdırır. (Mevlânâ Divân-i Kebîr, Gazel: 730, Beyit: 10)

یا رها کن تا نیایم در کلام یا بده دستور تا گویم تمام

Ya bırak susayım ben; ya da izin ver her şeyi anlatayım (Mevlânâ Mesnevi-i yi Manevî, C.2, Beyit: 46).

Mevlânâ, bahsi geçen beyitlerde ise tamamen sevgilinin (Allah) iradesine teslim olarak konuşmayı bile O’nun karşısında asilik olarak görmekte ve O’nun izni olmadan kendisine söz hakkı bile tanımamaktadır. Bu da tasavvuf yolunun başka bir aşaması olan teslimiyet adabını akla getirmektedir.

پیش بینا شد خموشی نفع تو بهر این آمد خطاب انصتوا

Gören gözlerin karşısında sessizlik senin kârınadır; bu sus hitabı da bunun için gelmiştir sana (Mevlânâ Mesnevi-yi Manevî, C.4, Beyit: 43).

Beyitte A’râf Suresi 204. ayete telmih vardır. Âyetin orijinal metni ve meâli:

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ .

“Kur’an okunduğu zaman onu dinleyin ve sessiz durun ki rahmete nâil olasınız.”
(*Kur’ân-ı Kerîm*, A’râf: 7/204).

من نیم کاره گفتم باقیش تو بگو تو عقل عقل عقلی و من سخت کودنم

Ben yarım söyledim, gerisini sen söyle; sen aklın aklının aklısın, ben ise zekâsızım
(Mevlânâ *Divân-i Kebîr*, Gazel: 1708, Beyit: 12).

Bu beyitlerde şair sevgilinin (Allah) aklına ve bilgisine saygısından dolayı susup onun konuşmasını bekleyip kendisine bir şeyler öğretmesini istemektedir. İnsanın Allah’ın bilgisi karşısında ne kadar aciz olduğunu ve cüz’i bir akla sahip olduğunu ifade etmektedir.

2.2.5. Zevkten ve Mutluluktan Kaynaklanan Sessizlik

خمخ باشم ترش باشم به قاصد تا بگوید او خمخ چونی ترش چونی تو را چون من صنم باشم

Onun gönderdiği elçilere karşı susarım, surat asarım ki sevgili bana sorsun, neden sessizsin, neden surat asıyorsun; (hâlbuki) senin benim gibi güzel bir sevgilin var (Mevlânâ *Divân-i Kebîr*, Gazel: 1432, Beyit: 14).

بس سخن است در دلم بسته‌ام و نمی‌هلم گوش گشاده‌ام که تا نوش کنم مقال تو

Çok sözler var gönlümde, o sözleri tutmuşum ve bırakmıyorum; sözlerini duymak için kulağımı dikmişim (Mevlânâ *Divân-i Kebîr*, Gazel: 2150, Beyit: 13).

Bu beyitlerde şair, sevgili konuşsun diye susmaktadır. Mevlânâ, sevgiliyi dinlemek ve onunla karşılıklı muhatap olmaktan bahsederek, tasavvuf yolunda yolcunun adeta susarak işaretleri duyduğunu ve sevgiliyi dinlemenin ayrı bir keyif olduğunu ifade etmektedir.

2.2.6. Talepten Kaynaklanan Sessizlik (Rica İçeren Sessizlik)

Bu tür sessizlikte iletenin arzu ve ihtiyacının ön planda olmasının yanı sıra iletilenden cevap beklendiği için iki yönlü iletişim türünden de bahsedilebilir.

درنگر در حال خاموشی به رویم نیک نیک تا ببینی بر رخ من صد هزار آثار خود

Sessizken yüzüme dikkatle bak ki göresin yüzümde sana ait binlerce eseri (Mevlânâ *Divân-i Kebîr*, Gazel: 745, Beyit: 8).

این غزل کوتاه کردم باقی این در دل است گویم ار مستم کنی از نرگس خمار خود

Bu gazeli kısa söyledim gerisi ise gönlümde saklıdır; eğer sen beni mahmur gözünle sarhoş edersen gerisini de söylerim (Mevlânâ *Divân-i Kebîr*, Gazel: 745, Beyit: 9).

نمی‌توانم سخن گفتن به هشیاری خرابم کن از آن جام سخن بخش لطیف افسانه ای ساقی

Uyanıkken konuşmıyorum ben, susmak zorunda kalıyorum; ey saki o latif efsanelere sahip olan ve söz bağışlayan kadeh ile beni harap et (Mevlânâ *Divân-i Kebîr*, Gazel: 81, Beyit: 9).

Bu beyitlerde şair beklentisinin karşılığını susarak ve böylece karşısındakini teşvik ederek bir takım isteklerde bulunmaktadır.

2.2.7. Muhatabın Kabiliyetine İnanmamaktan Kaynaklanan Sessizlik

Bu sessizlik türünde vurgu, iletilen üzerine ve onun mesajı cevap verememe sorunu üzerine kuruludur. Başka bir deyişle iletilenin yetkisi ve yeteneği çok daha önem taşımaktadır.

خمش کردم که آن هوشی که دریابد نداری تو مجنباں گوش و مفریبان که چشمی هوش بین دارم

Sustun çünkü anlayacak zekâya sahip değilsin sen; boşuna beni kandırmaya çalışma çünkü ben zekâyı anlayabilen bir göze sahibim (Mevlânâ Divân-i Kebîr, Gazel: 1426, Beyit: 14).

انصتوا را گوش کن خاموش باش چون زبان حق نگشتی گوش باش

“Dinle” ayetine kulak ver ve sus; madem Hakk’ın dili değilsin bari Hakk’a kulak ver (Mevlânâ Mesnevi-yi Manevî, C. 2, Beyit: 21).

Yine bu beyitte A’râf Suresi 204. ayete telmih vardır. Âyetin orijinal metni ve meâli:

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ .

“Kur’an okunduğu zaman onu dinleyin ve sessiz durun ki rahmete nâil olasınız.” (Kur’ân-ı Kerîm, A’râf: 7/204).

Yukarıda geçen beyitlerde de görüldüğü gibi şair, tasavvufta ilerlemek ve aşama kaydetmek için gereken bilgiye insanın ancak sezgisel bir yolla ulaşabileceğinden bahseder. Her insan böyle bir zekâyı sahip olmadığı için her bilgiyi her insana anlatmanın mümkün olmadığından söz eder. Ona göre doğru olan, o kimselerin oturup dinlemesidir.

2.2.8. Bilgilendiren ve Uyarıcı Sessizlik

Bu tarz sessizlikte odak noktası iletilen ve dinleyicidir. Öyle ki mesajın vurgusunun iletilen ve alıcı üzerinde olduğu bir iletişim türüdür.

چه قبله کرده‌ای این گفت و گو را طلب کن درس خاموشان کدامست

Neden konuşmayı kendine Kâbe yapmışsın; ara ki sessizlerin dersi nerededir (Mevlânâ Divân-i Kebîr, Gazel: 351, Beyit: 9).

خمش کن من چو تو بودم خمش کردم بیاسودم اگر تو بشنوی از من خمش باشی بیاسایی

Sus çünkü ben de senin gibiydim sustum ve rahatlardım; eğer sen beni dinlersen susarsın ve rahatlarsın (Mevlânâ Divân-i Kebîr, Gazel: 2498, Beyit: 27).

Bu beyitlerde Mevlânâ, susmanın değerine vurgu yapmakta ve salikin susması gerektiği konusunda onu uyarmaktadır. Çünkü ona göre sessizlik, gerçek ve derin bilgiden kaynaklanmaktadır. İnsan gerçekten biliyorsa susar, çünkü ancak susarsa gerçek bilgiye ulaşır.

2.2.9. Önyargılardan Kaynaklanan Sessizlik:

Bu tür sessizlik veya susmak, muhatabın duygularına ve iletilenin davranışına yöneliktir.

خامش ای حرف فشان درخور گوش خمشان ترجمه خلق مکن حالت و گفتار تو کو

Ey sürekli konuşan! Sus ve sağırlara anlatırmış gibi elini kolunu oynatarak halka boş boş konuşma, senin davranışında bulunması gereken hakikat nerede? (Mevlânâ Divân-i Kebîr, Gazel: 2144, Beyit: 12).

ناطقه را بند کن و جمع باش گر نه ضمیر تو پریشان شود

Konuşmayı toparla ki yüreğin sakinleşsin; yoksa gönlün perişan olur (Mevlânâ Divân-i Kebîr, Gazel: 1005, Beyit: 10).

خاموش و نام باده مگو پیش مرد خام چون خاطرش به باده بدنام می‌رود

Sus, ham kişilerin yanında şaraptan bahsetme; korkarım şarap deyince onun akli kötü ünlü şaraba gider (Mevlânâ Divân-i Kebîr, Gazel: 865, Beyit: 15).

Mevlânâ bahsi geçen beyitlerde öncelikle salik kulun göstermelik davranışlardan sakınarak eylemleriyle dürüstlüğünü ispat etmesi gerektiğini ifade etmektedir. Fazlaca söz söylemek, insanın gönlünü yorarak adeta onu perişan etmektedir. Şair, başkalarının önyargılarından korkup çekindiği için susmayı tercih eder. İçinde yaşadığı toplumun tasavvufi terimlerle ilgili bilgilerinin bile olmadığından yakınlık sûfi kimselerin yaşam biçimlerini kendisine benzetir.

2.2.10. Yorgunluktan Kaynaklanan Sessizlik

Bu tür iletişimsel sessizlik ve suskunluğun sebebi, söyleyenin duygularına ve davranışlarına dayanarak şekillenmektedir.

من خمشم خسته گلو عارف گوینده بگو زانک تو داود دمی من چو کهم رفته ز جا

Ben boğazı yorulmuş bir suskunum, o konuşan arife söyle ki sen Davud nefesli birisin, bense yıkılmış bir dağ gibiyim (Mevlânâ Divân-i Kebîr, Gazel: 38, Beyit: 13).

Şair, bu beyitte aşk yolunun zorluğuna değinerek salikin güç toplamak için susup arifin sesine ve nasihatine ihtiyaç duyduğundan bahsetmektedir.

2.2.11. Sır Saklamaktan Kaynaklanan Sessizlik

İki yönlü bir mesaj gizleme türü olan bu sessizlik türü, her iki tarafı yani hem ileteni hem de iletileni susmaya davet etmektedir.

فروپوش فروپوش نه بخروش نه بفروش تویی باده مدهوش یکی لحظه بی‌پالا

Sus ve kendini kapat, ne isyan et ne de sahip olduğunu kaybet; sen sarhoş olmuş bir badesin, bir an olsun dur ve arın (Mevlânâ Divân-i Kebîr, Gazel: 92, Beyit: 10).

خموشید خموشید که تا فاش نگریدید که اغیار گرفتست چپ و راست خدایا

Sus, sus çünkü etrafımızı yabancılar sarmış, ya Rab! (Mevlânâ Divân-i Kebîr, Gazel: 95, Beyit: 10).

راز مگو رو عجمی ساز خویش یاد کن آن خواجه علیانه را

Sus ve kendini sağırlaştır; o yüce efendiyi düşün (Mevlânâ Divân-i Kebîr, Gazel: 259, Beyit: 13).

Bu beyitlerde şair, insanlara susmayı ve sır saklamayı tavsiye etmektedir. Çünkü ona göre her insan, tasavvuf âleminin sırlarını bilmeye layık değildir.

2.2.12. İşlevsel Sessizlik

Mesaj odaklı ve mesajın önemine dayanan bir susma biçimidir. Sessizliğin işlevi üzerine vurgu yapılarak bir mesaj iletmek amaçlanmaktadır.

خمش کن خمش کن که در خامشی است هزاران زبان و هزاران بیان

Sus, sus çünkü sessizlikte binlerce dil binlerce söz bulunmaktadır (Mevlânâ Divân-i Kebîr, Gazel: 2089, Beyit: 9).

بسته کنم من این دو لب تا که چراغ روز و شب هم به زبانه زبان گوید قصه با شما

Gece (ay) ve gündüzün (güneş) ışığı dünyanın diliyle hikâye anlatsın diye ben bu iki dudağımı susturuyorum (Mevlânâ Divân-i Kebîr, Gazel: 45, Beyit: 18).

دیگر نخواهم زد نفس این بیت را می‌گوی و بس بگداخت جانم زین هوس ارفق بنا یا ربا

Artık konuşmayacağım, bu beyti söyleyip susacağım; bu heves yakıtı canımı ey Rabbim, bize yardım et (Mevlânâ Divân-i Kebîr, Gazel: 5, Beyit: 14).

Bu beyitlerde şair sessizliğin eğitici işlevine vurgu yaparak onun bir eğitim yöntemi olduğunu ve bilinçli bir şekilde yapıldığını ifade etmektedir.

2.2.13. Rahmet ve Merhameti Çağırın Sessizlik

Şair, bu tür sessizliği bir çeşit boşluğa benzeterek, sessizliği bir iletişim kanalı olarak görmektedir ve ona göre ancak böylesi bir sessizlik, ilâhî rahmeti insana iletebilir.

صبر و خاموشی جذوب رحمتست وین نشان جستن نشان علتست

Sabır ve suskunluk, rahmeti cezbeder; onun nişanını aramak ise hastalık göstergesidir (Mevlânâ Mesnevi- yi Manevî, C. 3, Beyit: 16).

Mevlânâ, bu beyitte sessizliği ve susmayı sabrın bir parçası olarak görmekte ve susarak beklemeyi, rahmeti çeken unsur olarak ortaya koymaktadır. İnsanın sürekli bir iz ya da nişan aramasını bile hastalık olarak nitelendirmektedir.

2.2.14. Fazilet ve Yücelikten Kaynaklanan Sessizlik

Bu türde de sessizlik bir mesaj olarak kıymetli görülüp her iki taraf yani ileten ve iletilen arasında önemli bir araç olarak tasvir edilmektedir.

خموش باش که پرست عالم خمشی مکوب طبل مقالت که گفت طبل تهیست

Sus çünkü dünya senden sessizliği talep ediyor; konuşma çünkü davulun sesi boşluktan gelir (Mevlânâ Divân-i Kebîr, Gazel: 493, Beyit: 7).

ای خمشی مغز منی پرده آن نغز منی کمتر فضل خمشی کش نبود خوف و رجا

Ey sessizlik, benim içimin özüsün, içimdeki o kıymetlinin perdesisin (koruyucu); sessizliğin en iyi tarafı senin huzur içinde olmandır (Mevlânâ Divân-i Kebîr, Gazel: 38, Beyit: 4).

عاشق خموش خوشتر دریا به جوش خوشتر چون آینه‌ست خوشتر در خامشی بیان‌ها

Aşğın sessizi, denizin coşkunu makbuldür; sessizlikteki sözler ise ayna gibi güzeldir (Mevlânâ Divân-i Kebîr, Gazel: 192, Beyit: 5).

Mevlânâ örnek olarak verilen bu beyitlerde ve eserlerinin çoğunda sessizliği bir erdem olarak ve susabilmeyi bir başarı unsuru olarak görmektedir. Üstteki beyitlerde de sessizliği cevhere benzeterek onun güvenli bir liman olduğundan bahsetmektedir.

Bu tür sessizlikte sözün mesaj iletim sürecinde eksik kaldığından ve sessizliğin bazen sözlü mesajdan bile daha etkili olduğundan bahsetmektedir.

گر تا قیامت بشمرم در شرح رویت قاصرم بیموده کی تاند شدن ز اسکره عمان تو

Kıyamete kadar saysam bile yüzünün güzelliğini anlatmaya gücüm yetmez; sen Umman denizisin, yüzerek nasıl aşılsın ki! (Mevlânâ Divân-i Kebîr, Gazel: 2138, Beyit: 18).

از رشک تو من دهان بیستم شرح تو رسد به منتها نی

Sana olan sevgimden dolayı susuyorum; çünkü seni anlatmak biter mi hiç, hayır (Mevlânâ Divân-i Kebîr, Gazel: 2759, Beyit: 9).

Şair bu beyitlerde susmasının sebebini, sevgilinin yüceliğini kelimelere sığdıramadığı için maşukun vasıflarının anlatılmasının imkânsızlığından bahsetmektedir.

Sonuç

Mevlânâ'nın başarılı bir tasavvuf eğitmeni olarak kendi ahlâkî ve tasavvufî öğretilerinde en çok önemseydiği kavramlardan biri sessizliktir. Bu kavramı; yüklem, sıfat, mastar, isim, emir kipleri gibi farklı şekillerde şiirlerinde kullanmıştır. Bu kavramlar bazen ileteni bazen iletileni bazen mesajı bazen iletişim kanalını yansıtarak kullanılmıştır. Bu rollerin hepsinde sessizlik, şiir esnasında duraklamalarla ya da sessiz kalma emriyle veya sessizliğin üstünlüğünü anlatan

cümlelerle daima iletişimin daha vurgulu ve daha etkili olması için kullanılmış, iletişim sürecinin en iyi şekilde oluşması için bir araç olarak görülmüştür. Bu iletişim yöntemi, kimi zaman şair ile muhatabı, kimi zaman mürşit ile mürit, kimi zaman da Allah ile kul, bazen ise âşık ile maşuk arasındaki iletişimi akla getirir. Ancak anlattığı bütün bu süreçlerde Mevlânâ, şairlerinin genelinde sessizliğin ve iletişim sürecinde susmanın bir iyileştirme ve pekiştirme görevi üstlendiğine inanmaktadır. Özellikle tasavvuf yolculuğunda Mevlânâ'nın salık ile hakikat arasında en önemli irtibat ağı olarak gördüğü faktör susmaktır denilebilir. Onun düşüncesine göre bu iletişim sürecinde kanalları da en temiz şekilde açabilen, mesajı en öz şekilde, deforme olmadan aktarmaya yarayan, ileten ve iletileni bu sürece hazırlayan en önemli faktör sessizliktir.

Etik Beyan

“Mevlânâ'nın Şiirlerinde Bir İletişim Yöntemi Olarak Sessizlik” adlı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; ULAKBİM TR Dizin 2020 ölçütlerine göre çalışmada etik kurul onayını gerektiren herhangi bir veri toplama ihtiyacı duyulmamıştır.

Kaynakça

- Balcı, Musa (2018). “Poetik Bir Tavır Olarak Mesnevî’de Anlatım”. *Birey ve Toplum Dergisi*, 16: 87-107.
- Debbağ, Sürüş (1958). *Sukût u Ma'nâ, Costarhâ-yi Der Felsefe-yi Wittgenstein*. Tahran: Neşri Serat.
- Eagleton, Terry (1949). *Pîş Derâmedî Ber Nezeriye-yi Edebî*. çev. Abbas Muhibir. Tahran: Merkez.
- Ephratt, Michael (2008). “The Function of Silence”. *Journal of Pragmatics*, 40: 1909-1938.
- Heidegger, Martin (1993). *Profesör Heidegger, 1933'te Neler Oldu?* çev. Turhan Ilgaz. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Jakobson, Roman (1967). *Revendhâ-yi Bonyâdin Der Dâniş-i Zebân*. çev. Küreş Safevî. Tahran: İntişârât-i Hermes.
- Kaya, Raşit (1985). *Kitle İletişim Sistemleri*. Ankara: Teori Yayınları.
- Mevlânâ, Celaleddin Rumî (1967). *Divan-i Kebir*. Tashîh ve Tahlil: Muhammed Reza Şefîi Kedkenî. Tahran: İntişârât-i Sohen.
- Mevlânâ, Celaleddin Rumî (1965). *Mesnevî-yi Manevî*. Tashîh ve Tahlil: Muhammed İsti'lâmî. Tahran: İntişârât-i Sohen.
- Mu'in, Muhammed (1956). *Ferheng-i Fârsî*. Tahran: Nigah.
- Safevî, Küreş (1961). *Ez Zebânşinâsî Be Edebiyyât*. Tahran: Sûre-yi Mihr.
- Sehbâ, Furuğ (1972). *Kârkerd-i Ebhâm Der Ferâyend-i Hâneş-i Metn*. Tahran: İntişârât-i Ageh.
- Sûcûdî, Ferzân-Sâdıkî, Leylâ (1969). “Kârkerd-i Goftemânî-yi Sükût Der Sâkit-i Rivâyet-i Dâstân-i Kutâh”. *Feslnâme-yi Pejuheşhâ-yi Zebân u Edebiyât-i Tetbîkî*, 2: 69-88.

Wittgenstein, Ludwig (2018). *Tractatus Logico-Philosophicus*. çev. Oruç Aruoba. İstanbul: Metis Yayınları.